

„Nehéz itt dolgozni, akár kint vagy, akár bent”

■ BESZÉLGETÉS ZSÓTÉR SÁNDORRAL ■

– Dramaturgdiplomád van, voltál is dramaturg. Színészként is dolgoztál, most pedig rendező vagy.

– Igen.

– A színházi létezés számos lehetséges formáját kipróbáltad már. Voltál társulat tagja, voltál főrendező, most meg vándorrendező vagy: szabadúszó. Ez a színházi létezés hierarchiája vajon, avagy egyszerűen ilyen sorrendben adta az élet?

– Az élet adta a sorrendet.

– Kezdetben jó volt, hogy társulathoz tartozol?

– Igen.

– Most is jó lenne?

– Elméleti a kérdés.

– Nem hívnak?

– Nem. Két hónapja kaptam egy ajánlatot, de a következő évadra összegyűltek már a munkák, és a főiskolán is tanítani fogok.

– Először Nyíregyházán voltál társulati tag, nem?

– Először Zalaegerszezen mint dramaturg. Onnan mentem Szolnokra, párhuzamosan dolgoztam a Radnótiban. Aztán Szolnokról a Radnótiba, még mindig mint dramaturg. Aztán megismerkedtem Gaál Erzsivel; akkor ő Nyíregyházán volt színész, de már rendezett is, Nadas Péter *Temetését*, majd Büchnertől a *Danton halálát* – ebben már dolgoztam vele. Akkor hagytam ott a Radnótit, és mentem Nyíregyházára. Elkezdtem rendezni. A *kaktusz virága* volt az első rendezésem, utána jött a *Titus Andronicus*, majd a *Cyranó*. És akkor – mint rendezőnek – szerződést ajánlott Hegyi Árpád Jutocsa. Akkor már elég rosszul éreztük magunkat Gaál Erzsivel, mert úgy éreztük, hogy nincs szükség arra, amit ott csinálunk. Leszerződtem rendezőnek Miskolcra: megmondták a két darabot, amit meg kell rendeznem.

– Ez a munkamódszer „feküdt” neked?

– Igen. Hegyi a *Woyzecket* ajánlotta először, mert valaki lemondta. Ma be nem mennék egy hétszáz személyes kultúrházba a *Woyzeckkel* – akkor bementem. És szabadnak éreztem magam. Utána megcsináltam talán a legbátrabb előadásomat, *A kaméliás hölgyből készült Hölgy kaméliák nélkül-t*. Eredetileg a vacak Dumas-mű nagyszínpadi előadása volt a feladat adott szereposztással. Akkor tudtam meg, hogy mi az a parancs – nemet mondtam, viszont kaptam lehetőséget arra, hogy megcsináljam a saját előadásomat úgy, ahogy én akartam, a penészes balett-teremben.

– Ezek szerint már a társulati létformában is feltételeket szabtl; volt, amire nemet mondtál.

– Erre igen. Ebben a lépésben fontos szerepe lehet annak is, hogy nekem nem voltak mestereim, nem tudtam, hogy mit szabad és mit nem. Évekig dolgoztam ezután alkotótársaként miskolci színészekkel: Kunával, Péva Ibolyával, Molnár Annával, Orosz Annával, Horváth Zsuzsával, Ábrahám Istvánnal, Szegedi Dezsővel, Seress Ildivel. Szép hőskor volt. Harmincéves voltam, jártam már

színházban, nem voltam teljesen tájékozatlan, tanultam nyilván Gaáltól is...

– Ha jól emlékszem – és jól emlékszem –, én igen rosszul türtem azt az előadást...

– Meg is írtad. Én fontosnak és jónak tartottam a regényt, rossznak a darabot. Így a regényből és Rimbaud afrikai naplójából írtam darabot. A bemutató előtt a kaméliás hölgy megbetegedett. Beugrás helyett Kuna Károly eljátszotta a saját szerelmét is. Istenke ajándéka, a véletlen tette „rosszul türhetővé” az előadást.

– Szinte a rendezői pályád elején magad köré gyűjtöttél olyan alkotótársakat, akikkel azóta is együtt dolgozol...

– Ambrus Mari végigcsinálta velem ezt a rengeteg előadást. Ungár Julival a *Woyzeck* óta dolgozom. Nagyon fontosnak tartottam, hogy kezdjen el fordítani. Miután én üztem az ő szakmáját – bár szerintem nem igazán jól –, ismerem annak minden összetevőjét, hátulütőjét, és büszke vagyok arra, hogy az ő szövegeit mondják, és jól mondják a színpadon. Benedek Marival *A király mulat*-ban dolgoztam először. Bizom benne.

– *Amikor kialakult a csapatod, akkor sem jutott eszedbe, hogy egy egészet csinálj? Hogy együtt keressetek egy helyet, ahol létrehozzátok a saját színházakat?*

– Nem. Nagyon jó, hogy építettek színházakat, és azok arra való, hogy előadásokat csináljanak bennük. Van, aki vágyódik saját hely után, belőlem ez hiányzik. Én színházakban dolgozom. Társulatokhoz is tartoztam, mindig eljöttem vagy elküldtek, az is lehet, hogy menni akartam – meg is poshad az ember egy helyen.

– *Szolnokon is dolgoztál, szintén Gaál Erzsivel. Onnan is elküldtek.*

– Előtte viszont hívtak. Nyilván maradtunk volna, amíg lehet. Az volt a hipotézisünk, hogy föl lehet építeni szezonról szezonra egy társulatot, egy színház működését, olyan darabokat lehet játszani, hogy az egész jelentesen valamit hosszabb távon, hogy ne véletlenebből legyen valami esetleges. Biztos voltam abban, hogy ezt jól gondoltuk el.

– *Ma is biztos vagy benne?*

– Ma sem csinálnám másképp. Gaál Erzsit a harc ösztönözte, engem viszont nyomasztott, hogy vajon kívül teszünk jót, kívül rosszat, a társulatban kívül mi lesz, ki hogy érzi magát. Nem volt az az időszak konfliktusmentes, azóta is érzem a gyomromban. De az elv, az elképzelés bennem azóta sem dőlt meg. Csak éppen nem adódott azóta olyan helyzet, amelyben kipróbálhatnám.

– *Ez a nyomás vagy nyomasztás a vezetői helyzetből származik? A felőlősségből?*

– Igen. Általában ha egy színházban együtt dolgoztam valakikkel, értük nem kellett tűzbe tenni a kezem. Az egészen más: tettem a dolgomat. Azt akartam, hogy hagyjanak békén, én is békén hagytam másokat.

– *Szegedre mentél. Szikora hívott, Korognai felmondott. Ez volt az utolsó társulatod eddig, nem?*

– Igen. Két évvel később újra dolgoztam Szegeden, Oberfrank és Kovalik révén életemben először operát rendezhettem, Benjamin Britten *Szentivánéji álomját*. Már korábban föl akartam mondani. Nem bírtam a frakciófegyelmet. Azért nem mondtam föl, mert úgy éreztem, hogy tartozom Szikoranak azzal, hogy maradok, amíg ő marad. A vezetőhelyzetről annyit tudnék csak mondani, hogy éreztem magamon a torzulást Szolnokon. Nálam a vezetői szerep megölné a munkát.

– *Tudtad-e, hová mész Szegedről?*

– Nem. Reméltem, még dolgozom Király Leventével. És így is lett.

– *Azért akkoriban már nemigen lehetett kétség afelől, hogy fognak hívni rendezni...*

– Ez nem ilyen egyszerű.

– *Kívülről egyszerűnek tűnik ez. Az ember fölveszi a telefont, és körbeérdeklődik.*

– Én egyszer telefonáltam. Azt gondolom, jó, ha nem kell telefonálni.

– *Miért?*

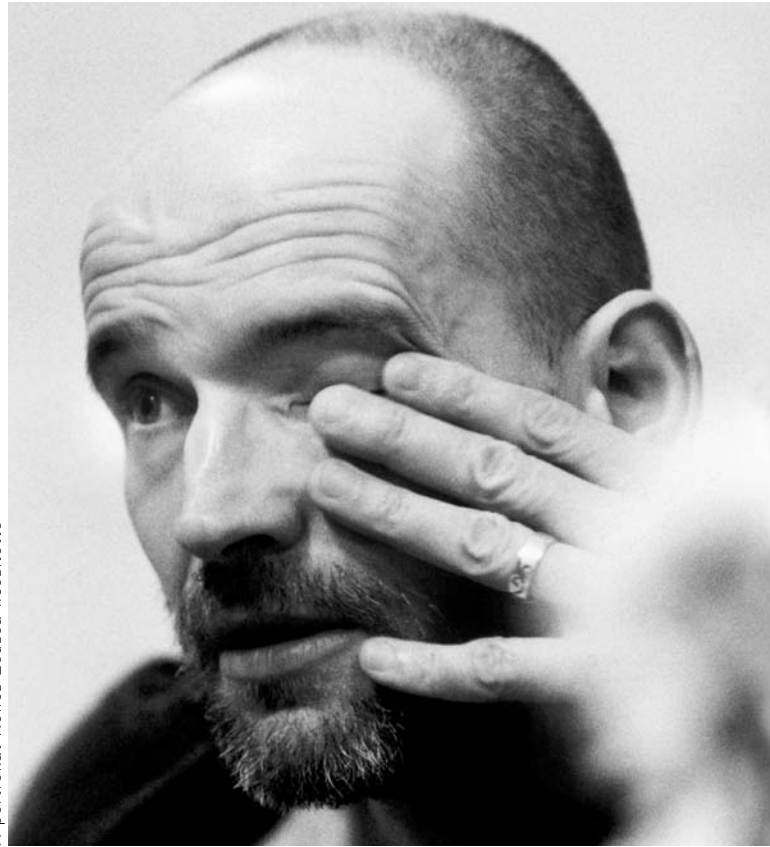
– Nem tudom, nem nekem kellett. Sok színésszel beszéltem, akiknek ez kínos. Ma azt mondom, hogy nem kínos, ne szégyellje magát, nyugodtan vegye föl a telefont. Színészeknél ez más.

– *És a rendezőknél miért más?*

– Őket kellene megkérdezni.

– *Így viszont vándorolsz. Van egy-két színészed, akiket próbálsz magaddal vinni...*

– Hosszú távra nem tudok magammal vinni senkit. Ezért mindig kezdem előlről. Gondolkodom azon, hogy mit kéne másképp

A portrékat Koncz Zsuzsa készítette

csinálni, talán ki kéne találni egy másféle próbamódszert. Nagyon lassan, araszolgatva próbálok előbbre jutni. Néha kijön valami a próbafolyamat végére. Többnyire viszont benn ragad a lényeg – szóval nem sikerül. És nem a rövid próbaidő miatt. Amit én kérek a színészekről, „öregíti a bőrt”; talán egyszerű önvédelem az, hogy sokszor csak látszólag teljesítenek. Viszont nem akarok kiszorulni a színházak rendszeréből.

– *Ha színházban beosztott rendezőként mindig ugyanazzal a csapattal dolgoznál, nem lenne könnyebb?*

– Ez sem ilyen egyszerű. Jó dolog társulatban lenni, de nem mindegy, kívül, kikkel van összezárva az ember. Ha nem gondolkodunk hasonlóan, akkor szinte tökmindegy, hogy én mit csinálok.

– *A Medeáról is ezt gondold?*

– Néhány színésznek, hála istennek, fontos volt.

– *A darab a te ötleted volt?*

– Igen. Az volt a kérdés, hogy Csomós Marinak találjak valamit. Vittem két darabot, ez volt az egyik.

– *Ezek szerint lehet a színháznak kívánsága, akár a darabot, akár a szereplőket tekintve.*

– Természetesen. Én azt nem szeretem, ha viszek egy darabot, és megmondják a szereposztást.

– *Ilyenkor vitatkoztok egy kicsit az igazgatóval?*

– Persze. Megküzd az ember a saját szereposztásáért. A kaukázusi krétakörben például Básti Juliért, Börcsök Enikőért, Harkányi Endréért, Venczel Veráért.

– *Sokszor ütközik akadályba, hogy az egyes rendezéseidbe vidd az általad kiválasztott színészeket?*

– Igen. A társulatok néha együttműködő, néha laza csoportok. Ritkán hívok vendéget.

– *Még szerencse, ha olykor az adott színházban találsz valakit, akivel dolgozni akarsz. Kívülállóként azt hiszem, hogy a színész felelős a sorsáért. Nem így van?*

– Mindenki felelős a sorsáért. Mindannyian meg tudjuk magyarázni a mindenkori helyzetünket.

– Béres Ilonát is elindítottad egy másik vágányon.
 – Ez így nem igaz. Elindult magától. Ő egy komoly színész. Gyönyörűség őt nézni. Például a *Theomachiában*. Béres Ilona személyisége erkölcsileg összeforrasztja az embereket.
 – Azért – nem mondom, hogy hipp-hopp, azaz gyorsan, de – csak „le-nyelt”, elfogadott téged a szakma és a közönség is.
 – Örülök annak, hogy *A szecsuáni jóembert* vagy *A kaukázusi krétakört* ezer ember látja esténként. Pedig tudom, hogy nehéz előadások, néhányan kimennek, miközben én nagyon érzelmesnek gondolom, szerintem sírni kell rajtuk, de hát ez nem mindenkire hat így, és én ezt tudomásul veszem. Sokszor úgy érzem, nem érdeklő a nézőket, amit csinállok. Mert ha a *Medeát* havonta egyszer lehet játszani, akkor fölmerül a kérdés, hogy minek csináltuk...
 – Az interneten hatalmas táborod van, követik az előadásaidat, mennek utánad vidékre, megnézik többször is – van tehát olyan, hogy a te közönséged. Most például nagy vita van a te „ülős” korszakodról...
 – Jól emlékszem arra, amikor a sok mozgás nem tetszett. Az ember megpróbál a végére járni valaminek, és ha sikerül, akkor másba fog. Nem a külsőség a fontos, hanem amit szolgál.
 – Mondd, ez a szabad rendezői státusz, ez szerinted rendben van? Ezt komolyan kérdelem, hisz fogalmam sincs, hogy jó ez, vagy rossz, illetve van-e jobb.
 – Nincsen rendben.
 – Mert nem biztos, hogy van benned mindig évente négy-öt előadás?
 – Nem tudom, hány van bennem évente. Nehéz kéréseket visszautasítani, és én szeretek dolgozni.
 – Nem gondold, hogy ennek a te vándorlásodnak előbb-utóbb végét vége szakad, és letelepszel valahol?
 – Próbálok ezen gondolkodni, de nem jut eszembe semmi. Az én munkám azon is múlik, hogy a színészek éppen honnan jöttek, mit csináltak előtte, mit fognak csinálni utána, mit tudnak magukról.
 – Most éppen a Bárkában rendezed Schiller Stuart Máriaját. Jó sűrű évad van a hátad mögött. Te szervezed ilyenné, vagy a véletlenek?
 – Is-is. Nagy szerepe van a véletlennek.
 – Tanítasz a főiskolán – most osztályod lesz Zsámbéki Gábor mellett. Nyilván ez is beleszól majd abba, hol, mit és mennyit rendezel.
 – Nyilván. Sok olyan színésszel találkoztam, akik zsidták a főiskolát, és nem szeretném, ha azok a gyerekek, akiket most tanítani fogunk, négy év múlva üres, kidobott időnek éreznék ezt az időszakot.
 – Hívtak a Nemzetibe?
 – Igen.
 – És?
 – Jordán azt mondta, azt csinállok, amit akarok. Arra gondoltam, hogy Básti Julival szívesen megcsinálom Kleist *Penthesileáját*.
 – Más munkáidat is tudod már?
 – Kecskeméten rendezek egy Scribe-darabot, az *Adrienne Lecouvreur*t. Szerettem ott dolgozni. Fegyelmzett, jó a társulat. Aztán a *Peer Gynt*öt rendezem a Krétakör Színházban.
 – Nem úgy néz ki, mintha változtatni akarnál ezen a vándorlós életformán.
 – Nem nyúlhatok bele egy folyamatba erőszakkal.
 – Erre mondják, hogy te vagy a színházi hajléktalan.
 – Ezt már négyszer körbejártuk. Nem kötelező ezt csinálni. Viszont engem érdekel.
 – Saját csapattal is biztos nehéz.
 – Ismerek olyanokat, akikkel szívesen dolgoznék együtt, de nem tudnám őket kiszakítani a meglévő közegükből. Nem azért, mert nem szeretnek, vagy rossznak tartanak, hanem mert különféle okok miatt nem jöhetnek. Ahhoz meg nem érzek magamban elég lendületet, hogy tizenkét gyerekkel nekiálljak. Szeretem, amikor valaki már tud valamit. Például ha tudja a szakmáját. A társulatokban sokszor az emberek elveszítik az érdeklődésüket, a kíváncsiságukat egymás iránt. Az új generációra könnyű kíváncsi-
 nak lenni – arra nagyon nehéz, aki már húsz éve ott van köztünk,

mellettünk. Ha valaki bent van, még ha viszonylag jó színházban is, akkor is előfordul, hogy érdektelenné válik a többiek, a rendezők számára, viszont nem jön el onnan, mert még mindig egy jó színházban van.

– A színészi szabadúzás tán még nehezebb, mint a rendezői. Egyébként meg lehet ebből élni?
 – Ha négy munkát csinállok, akkor is nehéz.
 – Szerinted miért hívnak téged?
 – Mert jól végzem a munkámat. Nem sikeresen, de jól.
 – Aki manapság ad magára a színházi berkekben, az bemutat egy Zsótér-rendezést.
 – Akkor is hívtak, amikor te még gyűlölted a Görögöt a Radnóti Színházban, és vissza is hívtak, és buktam *A király mulat* című előadással.
 – Az rémes volt.
 – Szerintem gyönyörű. Kováts Adéllal akkor dolgoztam először, jó volt benne, enélkül nincs Brecht, nincs *A zsidó feleség*, ez egy folyamat. Akkor jött oda Martin Márta – nagy dolog volt. Próbálkoztunk Kulkával, volt sok gyávaság, de azért az is nagy dolog volt. Azt a bukást én nem bánom. Bár a Radnóti egy sikeres színház, általában sikernek kell lennie.
 – Hallgatlak most, ahogy régi meg újabb dolgokról beszélsz, és az az érzésem, hogy mindennel együtt azért te elég jól érzed magad a bőrödben.
 – Biztos, igen. Most, hogy befejeztem a *Csongort*, és látom, hogy egy csomó munka nem látszik, pedig látszania kellene. És meg kell fejtenem, hogy miért történt így, hol hibáztam, mit rontottam el.
 – Sok előadást látsz?
 – Eléggé, bár az idén nem voltam vidéken. A *Sirájt* például láttam. Érdekes volt, megpróbáltak beszélgetni, és sikerült.
 – Mi a véleményed a ma induló rendezők esélyeiről?
 – Kikre gondolsz? Hisz nagyon sokan vannak, és mindegyikük más. Más is lesz a sorsuk. Az utakat végig kell járni, bele kell menni a csapdába. Schilling mindig másfajta csinál, nem lehet elkényelmesedni, turnézni kell, kapcsolatokat keresni és ápolni, ez baromi munka. Nehéz itt dolgozni, akár kint vagy, akár bent. Majd kidolgozzák magukat. Egyébként rengetegen jönnek ki az iskolából, és közülük sokan eltűnnek.
 – Ők hol vannak, mit csinálnak?
 – Éheznek, pályát módosítanak.
 – Azaz mégsem jók az esélyek?
 – Ekkora az ország.
 – Ráadásul szerintem a legtöbb színházigazgató ambicionálja, hogy fiatal rendezőt szerepeltessen a színházában.
 – Ez sokkal összetettebb. Aki hosszabb távra gondol előre, annak szerintem kötelessége az is, hogy valakit felneveljen, lássa a fejlődését, még ha egészen másként gondolkodik is. Másként megszakad a folyamatosság, értékek vesznek el.
 – A mostanában induló rendezőket nem irigyled, gondolom.
 – De igen. Dolgozni kell, és kész.
 – Igen, Ványa bácsi, dolgozni fogunk.
 – Nem vicc volt, nincs más út. Nekem nem volt rossz, most sem rossz. Lehetett rossz az előadás, amit csináltam, vagy lehetett rossz más, de akkor annak én is oka voltam.
 – A kritikát hogyan fogadtad akkoriban?
 – Nyomasztott. Azt gondoltam, hogy aki tanulta ezt a szakmát, az tudja, aki pedig nem tanulta, mint én, az nem tudja. Tudtam, hogy csinálnom kell, és akkor meg fogom tanulni. Ha valahol ezt megengedték, tökmindegy, ki hol van, ki mennyire van bebetonozva, hogy pincéről van szó vagy padlásról, akkor lehet tanulni és bukni is. Fogalmam sincs, mit kéne csinálni ma a fiataloknak. Minden egészen más. Nyilván sok rossz dolognak kell történni velük. Hogy tudják, mekkora ára van annak, hogy szabadok. A szabadságból is megárt a sok. De egy kicsi, az kell.